สื่อพื้นบ้านกับการถวิลหาอดีต: พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดง

A Folk Media of Nostalgia: Jaopho–Jaomae Ceremonial Dance in Mon Phrapradaeng Community

[1*]กษิด์เดช เนื่องจำนงค์, [2]กิตติกรณ์ นพอุดมพันธุ์ และ [3]ระวิวรรณ วรรณวิไชย

[1*]Kasidesh Nerngchamnong, [2]Kittikorn Nopudomphan and [3]Rawiwan Wanwichai

[*]Corresponding author

สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Department of Arts and Culture, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University

E–mail: [1*]kasidesh@g.swu.ac.th, [2]kittikornn@g.swu.ac.th, [3]rawiwan@g.swu.ac.th

Received June 15, 2023**; Revised** July 11, 2023**; Accepted** August 16, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงในฐานะสื่อพื้นบ้าน และ 2) เพื่อศึกษาการถวิลหาอดีตของชาวมอญพระประแดง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 3 กลุ่มคือ 1) ผู้สืบทอด 2) ผู้ร่วมพิธี และ 3) นักวิชาการ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มผู้ร่วมพิธีจำนวน 385 คน ผลการวิจัยพบว่า พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดง มีการการดำรงอยู่และมีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานผ่านความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณของชาวมอญและบทบาทหน้าที่ต่อบุคคล กลุ่มคน และชุมชน จำนวน 10 บทบาทหน้าที่ ได้แก่ ระดมพลังชุมชน สืบทอดความเชื่อ สร้างความสามัคคี สร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ สร้างความอบอุ่นและความมั่นคงทางจิต สร้างความบันเทิง จัดระเบียบสังคม สร้างความทรงจำร่วม อบรมบ่มเพาะ และคลังเก็บความรู้ นอกจากนี้ยังพบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่มีการถวิลหาอดีตผ่านมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการถวิลหาอดีต 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านอารมณ์และความรู้สึก 2) ปัจจัยด้านสถานที่และเวลา และ 3) ปัจจัยด้านสิ่งเร้า

คำสำคัญ: การถวิลหาอดีต; สื่อพื้นบ้าน; พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่

Abstract

The objectives of this study were as follows: 1) to study the roles and responsibilities of Jaopho-jaomae Ceremonial Dance of Mon Phrapradaeng Community as the folk media, and 2) to study the nostalgia of Mon Phrapradaeng Community. Data were collected using a mixed-methods research design consisting of the qualitative research using in-depth interviews with 3 groups of samples: 1) successors; 2) participants; and 3) academicians, as well as participant observation, and the quantitative research using questionnaires with a group of 385 participants. The results of the study revealed that Jaopho-jaomae Ceremonial Dance of Mon Phrapradaeng Community had existed and had been inherited for a long time through animism, which was deeply rooted in the spirit of Mon people. 10 roles and responsibilities towards individuals, groups, and communities include the following: mobilizing the community, inheriting the belief, ensuring unity, creating and inheriting identity, building warmth and mental stability, entertaining, reforming society, creating shared memories, educating, and storing knowledge. In addition, it was found that Jaopho-jaomae Ceremonial Dance motivated nostalgic feelings through tangible and intangible cultural heritage. In this regard, there were three factors affecting nostalgia: 1) Emotional factors; 2) Situational factors; and 3) Stimulus factors.

Keywords: Nostalgia; Folk Media; Jaopho-Jaomae Ceremonial Dance

บทนำ

มอญเป็นชนชาติหนึ่งที่เก่าแก่และมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากบนดินแดนสุวรรณภูมิ บรรพชนชาวมอญได้สร้างอาณาจักรขึ้นหลายแห่งในบริเวณลุ่มแม่น้ำอิรวะดี แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำสะโตง อาณาจักรมอญรุ่งเรืองอยู่เป็นเวลานานก่อนที่จะถูกพม่ารุกราน ชนชาวมอญได้ทำสงครามกับพม่าผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2300 ก็ถูกพม่าปราบปรามอย่างเด็ดขาดและถูกยุบเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพม่านับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ผลจากการเสื่อมสลายของอาณาจักรมอญทำให้คนมอญอพยพเข้ามายังดินแดนประเทศไทยหลายระลอกด้วยกัน สำหรับการอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวมอญเข้ามาสู่ประเทศไทยมีหลักฐานปรากฏครั้งแรกในปี พ.ศ. 2127 เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏพบว่าชาวมอญได้อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในผืนแผ่นดินไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้นต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญกลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนทำกินอยู่บริเวณปากเกร็ด เมืองนนทบุรี และสามโคก เมืองปทุมธานี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นการอพยพครั้งใหญ่และเข้ามาสู่ประเทศไทยด้วยกันหลายช่องทาง ซึ่งชาวมอญส่วนใหญ่นั้นเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยผ่านทางด่านเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทราบข่าวจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกเธอ

เจ้าฟ้ามงกุฎ คุมไพร่พลเพื่อออกไปรับครัวมอญ พร้อมทั้งได้รับพระบรมราชานุญาต ให้ตั้งครัวเรือนในบริเวณเมืองนนทบุรี เมืองปทุมธานี และเมืองนครเขื่อนขันธ์ (สุภรณ์ โอเจริญ, 2541)

มอญพระประแดง หรือ มอญปากลัด เป็นกลุ่มชาวมอญที่อพยพเข้ามา 2 ระยะ คือ กลุ่มมอญที่อพยพเข้ามาเมื่อครั้งสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เราเรียกมอญกลุ่มนี้ว่า “มอญเก่า” และ กลุ่มมอญที่อพยพเข้ามาเมื่อครั้งสมัยพระพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรียกมอญกลุ่มนี้ว่า “มอญใหม่” ซึ่งชาวมอญทั้งสองกลุ่มได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยให้ย้ายครัวมอญและตั้งบ้านเรือนอยู่ภายในเมืองนครเขื่อนขันธ์ และโปรดให้สมิงทอมา บุตรของพระยาเจ่งเป็นพระยานครเขื่อนขันธ์รามัญราชชาติเสนาบดีศรีสิทธิสงครามเป็นผู้รักษาเมืองแล้วตั้งกรมการพร้อมทุกตำแหน่ง (กษิด์เดช เนื่องจำนงค์, 2558) การที่ชาวมอญอพยพเข้าสู่ประเทศไทยในแต่ละครั้งชาวมอญยังได้นำเอามรดกทางวัฒนธรรมของตนติดตัวมาด้วยไม่ว่าจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ อาทิ เครื่องรางของขลัง รูปปั้น รูปเคารพ เทพาอารักษ์ต่าง ๆ ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อาทิ ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวมอญ เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมประเภทนี้มักจะฝังอยู่ในตัวคน (Logan, 2007) มรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านี้จึงเป็นอัตลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงตัวตนทางชาติพันธุ์ของชาวมอญได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษและผีประจำหมู่บ้าน

พิธีรำเจ้าพ่อเจ้า–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดง ซึ่งถือได้ว่าได้ว่าเป็นพิธีกรรมบนความเชื่อที่ชาวมอญที่ได้ปฏิบัติและสืบทอดกันมาอย่างช้านานและบทบาทสำคัญต่อชาวมอญพระประแดงเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงความเคารพของผีประจำหมู่บ้านหรือผีเจ้าพ่อ (เป๊ะจุ๊: Pea cu) อีกทั้งยังเป็นการแสดงการขอบคุณ และวิงวอนให้เจ้าพ่อช่วยปกปักรักษาคนในชุมชนให้อยู่ดีมีสุข ช่วยปัดเป่าความทุกข์ ความเศร้าหมองให้ผ่านพ้นไปด้วยดี จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าปัจจุบันชาวมอญไม่มีแผ่นดินเป็นของตนเองและอาศัยอยู่บนแผ่นดินไทยในฐานะคนพลัดถิ่นที่ลี้ภัยหรืออพยพข้ามพรมแดนและพลัดพรากจากมาตุภูมิเดิมของตน แต่ชาวมอญก็ยังยึดมั่นในวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างเหนียวแน่นผ่านระบบความความคิด ความเชื่อ ประเพณี หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่บรรพชนชาวมอญได้สร้างสรรค์ขึ้น

บทความนี้นำเสนอบทบาทและหน้าที่และการถวิลหาอดีตของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงในฐานะที่เป็นสื่อพื้นบ้านที่ช่วยส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของบรรพชนชาวมอญพระประแดงให้มีการสืบทอดอยู่อย่างต่อเนื่องผ่านการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อให้ชาวมอญเกิดการตระหนักและให้ความสำคัญกับการสงวนรักษาพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงให้คงอยู่อย่างยั่งยืนในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวมอญพระประแดง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงในฐานะสื่อพื้นบ้าน

2. เพื่อศึกษาการถวิลหาอดีตของชาวมอญพระประแดงผ่านพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ถวิลหาอดีต (Nostalgia)

การถวิลหาอดีตเป็นปรากฏการณ์หนึ่งทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดเป็นกระแสนิยมเริ่มแรกในสังคมตะวันตก (Goulding, 2001) โดยแนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากแนวยุคหลังสมัยนิยม (Postmodernism) และมีนักวิชาการจากศาสตร์สาขาต่าง ๆ ให้ความสำคัญและสนใจศึกษาเป็นระยะเวลายาวนานอย่างต่อเนื่อง เช่น การแพทย์ จิตวิทยา การท่องเที่ยว ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ตลอดจนสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์, 2556) โดยการถวิลหาอดีต หรือ การโหยหาอดีต เป็นวิธีการมองโลกหรือวิธีการให้ความหมายแก่ประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ โดยเน้นความสำคัญของจิตนาการและอารมณ์ความรู้สึกของคนในปัจจุบันที่มีต่ออดีตที่ผ่านพ้นไปแล้ว โดยปัจจัยสำคัญต่าง ๆ อันก่อให้เกิดปรากฏการณ์ถวิลหาอดีต 3 ประการ ดังนี้ 1) ปัจจัยทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก ปรากฏการณ์ถวิลหาอดีตเป็นปรากฏการณ์ที่ คนในสังคมแสดงอารมณ์หรือความรู้สึกในลักษณะ “หวานขมขื่น (Bittersweet)” กล่าวคือ จะเกิดขึ้นได้เมื่อคนในสังคมมีความปรารถนาหรือความต้องการที่จะกลับไปสู่อดีต ความปรารถนาหรือความต้องการดังกล่าวอาจจะเกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคลหรือในระดับกลุ่มคนภายในสังคมเดียวกันซึ่งมีประสบการณ์ในอดีตร่วมกันก็ได้ 2) ปัจจัยด้านสถานที่และเวลา การถวิลหาอดีตเป็นความรู้สึกหรือประสบการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นจากสถานที่ที่เคยมีอยู่จริงหรือโลกของความคิดหรือและเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่แตกต่างกับเวลาปัจจุบัน มีมุมมองเวลาในลักษณะเป็นแนวระนาบ (Linear time) และมองว่าอนาคตเป็นสิ่งกำหนดไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงสามารถหยิบยกภาพหรือเรื่องราวในอดีตช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่งมารื้อฟื้นสร้างใหม่ได้ เพื่อสร้างจินตนาการเกี่ยวกับอดีต สร้างความรู้สึกร่วมเกี่ยวกับอดีต ยืนยันกับตัวเอง และกล่าวอ้างกับผู้อื่นได้อย่างมั่นใจว่าโลกสมมติของสิ่งที่ผ่านเลยไปแล้ว แต่ได้รับการจำลองขึ้นมาใหม่นั้นคือภาพอดีตที่จริงแท้และ 3) ปัจจัยด้านสิ่งเร้า การถวิลหาอดีตเป็นปรากฏการณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับ ปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งเร้า แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า การถวิลหาอดีตเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบ ความหมายหรือผลกระทบไปตามบริบทที่แวดล้อมรอบตัวมนุษย์ ณ ปัจจุบัน (เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์, 2556) ซึ่งลักษณะของการถวิลหาอดีตของไทยสามารถจำแนกออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การโหยหาวิถีชนบทไทย 2) การโหยหาความรู้สึกวัยเยาว์ 3) การโหยหาความรุ่งเรืองในอดีต และ 4) การโหยหาสังคมที่พลัดพราก (ภูริณัฐ พฤกษ์เนรมิตร, 2564)

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน (Folk Media)

วัฒนธรรมและการสื่อสารนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ดังคำกล่าวของฮอลล์ (Hall, 1976) ที่ได้กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมคือการสื่อสารและการสื่อสารคือวัฒนธรรม มนุษย์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องผลิตวัฒนธรรมไว้สำหรับสื่อความหมายและใช้เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ดังนั้นกลุ่มคนหรือชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่งต่างก็มีการสร้างสื่อพื้นบ้านขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ตอบสนองความ ต้องการของคนในสังคมนั้น ๆ ซึ่งวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือสื่อพื้นบ้านจึงเป็นกลไกทางสังคมอันหนึ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารกันภายในกลุ่มมาหลายยุคหลายสมัย และยังมีรูปแบบที่หลากหลายกระจายอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นของตนเองหรืออาจหยิบยืมมาใช้ในท้องถิ่นของตน เนื่องจากเห็นว่ามีประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน และการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ๆ โดยสื่อพื้นบ้านมีบทบาทหน้าที่ต่อกลุ่มคน ชุมชน และสังคมมาอย่างอย่างยาวนานและมีความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา (ทิพย์พธู กฤษสุนทร, 2552) เนื่องจากในอดีตสื่อพื้นบ้านเป็นเครื่องมือสื่อสารแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมและมีมาก่อนสื่อมวลชน โดยสื่อพื้นบ้านมีรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละท้องถิ่น และทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน หรือกลุ่มเดียวกัน ประกอบกับสื่อต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสื่อที่มีมาก่อนหน้าสื่อมวลชนโดยมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับสื่อที่เป็นของพื้นบ้าน (Folk) มากกว่าสื่อของชนชั้นสูง (Hight culture) (กาญจนา แก้วเทพ, 2557) นอกจากนี้บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านยังมีความเป็นพลวัตซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของชุมชน สังคม และผู้สืบทอดวัฒนธรรม ดังนั้นสื่อพื้นบ้านจึงจำเป็นที่จะต้องมีการผลิตซ้ำหน้าที่และองค์ประกอบการสื่อสารต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา (กาญจนา แก้วเทพ, 2550) จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าสื่อพื้นบ้านเป็นรูปแบบการสื่อสารอย่างหนึ่งโดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งมีบทบาทหน้าที่และรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ อีกทั้งสื่อพื้นบ้านเหล่านี้ยังมีบทบาททางหน้าที่ทางสังคมอย่างยิ่งในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือทำหน้าที่เก็บรักษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่และเกิดการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง

แนวคิดการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม (Cultural Reproduction)

กลุ่มชุมชนแต่ละแห่งต่างก็มีการสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของคนในสังคมนั้น ๆ ซึ่งวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือสื่อพื้นบ้านก็เป็นกลไกทางสังคมอันหนึ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารกันภายในกลุ่มมาหลายยุคหลายสมัย และยังมีรูปแบบที่หลากหลายกระจายอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นของตนเองหรืออาจหยิบยืมมาใช้ในท้องถิ่นของตน เนื่องจากเห็นว่ามีประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน และการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ๆ โดยกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมทั้งในระดับที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ประกอบไปด้วย ผู้ผลิตวัฒนธรรม เนื้อหาสาระ สถานที่ สื่อที่ใช้ในการสืบทอด และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเกิดการสื่อสารขึ้นเพื่อสืบทอด

หรือขยายผู้เผยแพร่วัฒนธรรม เพิ่มช่องทางในการสื่อสารทางวัฒนธรรมและเพิ่มสมาชิกใหม่ในองค์กร การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจะมีความหมายสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อเป็นการผลิตซ้ำที่มีรหัส ความหมาย หรือความเชื่อบางประการแฝงอยู่เบื้องหลัง ดังนั้น Griswold (2004) จึงเสนอแนวทางการศึกษากระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมซึ่งมีองค์ประกอบ 4 กระบวนการ ได้แก่ การผลิต การเผยแพร่ การบริโภค และการผลิตซ้ำ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวัฒนธรรมองค์กร โดยพิจารณาว่าวัฒนธรรมในองค์การถูกผลิตขึ้นมาได้อย่างไร ใครเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรม วัฒนธรรมดังกล่าวมีการเผยแพร่หรือสื่อสารในองค์กรอย่างไร สมาชิกในกลุ่มรับรู้และเข้าใจวัฒนธรรม เหล่านี้อย่างไร อีกทั้งสมาชิกในกลุ่มมีวิธีการผลิตซ้ำวัฒนธรรมองค์กรอย่างไร

จากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ถวิลหาอดีต (Nostalgia) โดยศึกษาปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการถวิลหาอดีตผ่านพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดง ทั้ง 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก 2) ปัจจัยด้านสถานที่และเวลา และ 3) ปัจจัยด้านสิ่งเร้า และได้นำแนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน (Folk Media) มาวิเคราะห์ถึงบทบาทและหน้าที่ของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงเพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมดังกล่าวที่มีต่อชาวมอญพระประแดง และได้นำแนวคิดการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) มาอธิบายถึงการสืบทอดและการดำรงอยู่ของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงในฐานะสื่อพื้นบ้านที่มีบทบาทต่อปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และชุมชนชาวมอญพระประแดง

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสาน พื้นที่วิจัยคือ ชุมชนมอญพระประแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ โดยผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าของชาวมอญพระประแดง จำนวน 3 คือ 1) กลุ่มผู้สืบทอด คัดเลือกโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดง ทั้งนี้จะต้องดำเนินการจัดการสืบทอดพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่มาอย่างต่อเนื่องและไม่น้อยกว่า 20 ปี และเป็นคนในชุมชนซึ่งเกิดและอาศัยอยู่ในชุมชนมอญพระประแดงมาจวบจนถึงปัจจุบัน จำนวน 7 คน 2) ผู้ร่วมพิธี คัดเลือกโดยการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ซึ่งเป็นผู้ที่เข้ามาร่วมพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ และมีความเต็มใจในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัย จำนวน 20 คน และ 3) กลุ่มนักวิชาการ คัดเลือกโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งมีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับพิธีกรรมของชาวมอญ จำนวน 3 คน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมมาวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่ได้ทบทวนไว้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า พบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงเป็นสื่อบ้านที่มีบทบาทหน้าที่หลายหลาก เช่น สร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ระดมพลังชุมชน สืบทอดความเชื่อ และสร้างความทรงจำร่วม เป็นต้น จากบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวพอที่จะแสดงให้เห็นว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงได้ทั้งสิ้น 10 บทบาท ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ระดมพลังชุมชน การจัดพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงนั้น ถือได้ว่าเป็นงานใหญ่ที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ และต้องอาศัยคนในชุมชนจำนวนมากช่วยจัดเตรียมกันจัดเตรียมในส่วนต่าง ๆ โดยแต่ละบ้านจะแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อาทิ การจัดเตรียมสถานที่และเครื่องเสียง การจัดเตรียมอาหารและเครื่องสังเวย การจัดเตรียมชุดและอุปกรณ์ประกอบการรำ เป็นต้น พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่จึงช่วยให้คนในชุมชนได้มีการรวมตัวทำกิจกรรมร่วมกันและได้แบ่งหน้าที่กันทำตามความถนัด ซึ่งในการจัดงานแต่ละครั้งจะมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อาทิ ค่าเครื่องสังเวย ค่าดอกไม้พวงมาลัย ค่าอาหาร ค่านักดนตรี และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะได้มาจากการร่วมทำบุญจากคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านที่เคารพและศรัทธาในองค์พ่อ–เจ้าแม่เพื่อเป็นการร่วมบุญกันของคนในชุมชนหรือคนในหมู่บ้านเดียวกัน นอกจากนี้พิธีกรรมดังกล่าวยังช่วยในการรวบรวมคนมอญพระประแดงที่ย้ายถิ่นฐานออกไปจากพื้นที่เดิมหรือเดินทางออกไปทำงานอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ให้เดินทางกลับมารวมตัวพบปะญาติพี่น้องกันอีกครั้งในช่วงการจัดพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ เนื่องจากคนมอญเหล่านี้ในอดีตเคยอาศัยและเติบโตมาในชุมชนมอญพระประแดงมีความผูกพันกับเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นที่เคารพและศรัทธาของคนในชุมชนอย่างมิเสื่อมคลาย

2. บทบาทหน้าที่สืบทอดความเชื่อ ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่บรรพชนชาวมอญพระประแดงได้ปฏิบัติและสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องซึ่งจะเห็นได้จากประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ซึ่งในปัจจุบันพบว่าชุมชนมอญพระประแดงยังมีการสืบทอดความเชื่อเรื่องการนับถือผีผ่านพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดง ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวจะช่วยธำรงความเป็นมอญเอาไว้ในเรื่องของความเชื่อที่เกี่ยวกับผี อาทิ ผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้านหรือผีประจำท้องถิ่น เป็นต้น (สุกัญญา เบาเนิด, สัมภาษณ์) โดยชาวมอญเชื่อกันว่าบรรพบุรุษหรือบรรพชนชาวมอญที่ได้ล่วงลับไปแล้วยังคอยดูแล คุ้มครอง และปกปักรักษาอยู่ไม่ได้ไปไหน และจะกลับมาหาลูกหลานในช่วงของการรำเจ้าพ่อ–แม่ จึงอาจกล่าวได้ว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่จึงเปรียบเสมือนสื่อพื้นบ้านที่เป็นช่องทางให้ผีบรรพบุรุษได้มีโอกาสพบปะพูดคุยหรือถามไถ่สารทุกข์สุขดิบของลูกหลานชาวมอญผ่านตัวแทนร่างทรงของเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ นอกจากนี้ในแต่ละตระกูลหรือแต่ละหมู่บ้านจะมีความเชื่อในการนับถือผีที่แตกต่างกันออกไป อาทิ ผีเต่า ผีงู ผีข้าวเหนียว เป็นต้น ซึ่งชาวมอญพระประแดงเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่บรรพชนชาวมอญชื่นชอบและนิยมรับประทาน นอกจากนี้บทเพลงที่ใช้ประกอบพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงยังเน้นย้ำให้เห็นถึงการสืบทอดความ

เชื่อเรื่องผีของชาวมอญอย่างเห็นได้ชัด อาทิ การใช้เพลงปะละหรือเพลงเชิญในเริ่มต้นพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ เปรียบเสมือนเป็นการเชิญผีเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ที่ชาวมอญให้ความเคารพนับถือมาเข้าร่วมในพิธี หรือการใช้เพลงอะละซอต หรือเพลงอินแสร้งในการรำใบไม้และการรำดาบ ซึ่งเพลงดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของเพลงปะละใหญ่นั่นเอง

3. บทบาทหน้าที่สร้างความสามัคคี พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงนั้นช่วยสร้างความสัมพันธ์และสร้างความสามัคคีภายในชุมชน โดยในช่วงหลังวันสงกรานต์ชาวมอญในแต่ละหมู่บ้านจะมีการประชุมและกำหนดจัดพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ ส่วนใหญ่มักจะจัดในวันอาทิตย์เนื่องจากเป็นวันหยุดเพื่อลูกหลานที่โยกย้ายถิ่นฐานไปอยู่อาศัยหรือไปทำงานในพื้นที่อื่น ๆ ได้มีโอกาสกลับมาเข้าร่วมพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ และมีการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกันในหมู่ญาติมิตรทั้งในชุมชนเดียวกันหรือชุมชนมอญอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง นอกจากนี้พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ ยังเป็นพื้นที่และช่องทางสำคัญที่ทำให้ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลกันหรือไม่ค่อยได้พบปะกัน ได้กลับมาพบปะสังสรรค์และทำกิจกรรมร่วมกันในวันดังกล่าว

4. บทบาทหน้าที่สร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงนั้น สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญได้เป็นอย่างดีซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากขั้นตอนและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่คนในชุมชนได้มีการสืบทอดการรำไว้ได้เป็นอย่างดีและจากการศึกษาพบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ 5 ประการ ดังนี้ 1) แสดงความเป็นอัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิต 2) แสดงความเป็นอัตลักษณ์ทางด้านการแต่งกาย 3) แสดงความเป็นอัตลักษณ์ทางด้านดนตรี 4) แสดงความเป็นอัตลักษณ์ทางด้านอาหาร และ 5) แสดงความเป็นอัตลักษณ์ทางด้านภาษา

5. บทบาทหน้าที่สร้างความอบอุ่นและความมั่นคงทางจิต ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่บรรพชนชาวมอญพระประแดงได้ปฏิบัติและสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องและเป็นที่พึ่งทางใจให้กับคนในชุมชนหรือลูกหลานคนในชุมชนในยามเดือดร้อนทุกข์ยากหรือเจ็บไข้ได้ป่วยเพื่อขอพรและสร้างขวัญกำลังใจ ซึ่งแทบจะทุกบ้านถ้าหากมีความทุกข์ ต้องการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งหรือสอบเข้าต่าง ๆ ชาวมอญมักจะมีการไปบนเจ้าพ่อเจ้าแม่ ดังนั้นเมื่อสมหวังจะใช้โอกาสในพิธีกรรมนี้มาแก้บน และถือโอกาสนี้เป็นการทำบุญในช่วงเทศกาลสงกรานต์ให้หมู่บ้านที่ตนได้อยู่อาศัยอีกด้วย อีกทั้งในชุมชนเองยังมีความเชื่อและได้รับการปลูกฝังมาพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่เป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนในหมู่บ้านหากใครเข้าร่วมก็จะถือเป็นสิริมงคลสำหรับชีวิตเป็นอย่างยิ่ง (สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง, สัมภาษณ์)

6. บทบาทหน้าที่สร้างความบันเทิง พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงนั้นเป็นสื่อพื้นบ้านที่ให้ความบันเทิงและความสนุกสนานกับคนในชุมชนมอญพระประแดง ซึ่งในพิธีจะอัญเชิญเจ้าพ่อ–เจ้าแม่มาอำนวยอวยพรและมาร่วมสนุกกับลูกหลานชาวมอญปีละ 1 ครั้ง ซึ่งจะอยู่ในช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือวันขึ้นปีใหม่เพื่อความเป็นสิริมงคลกับชีวิต ครอบครัว และคนในชุมชน และจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ทำให้เห็นว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาว

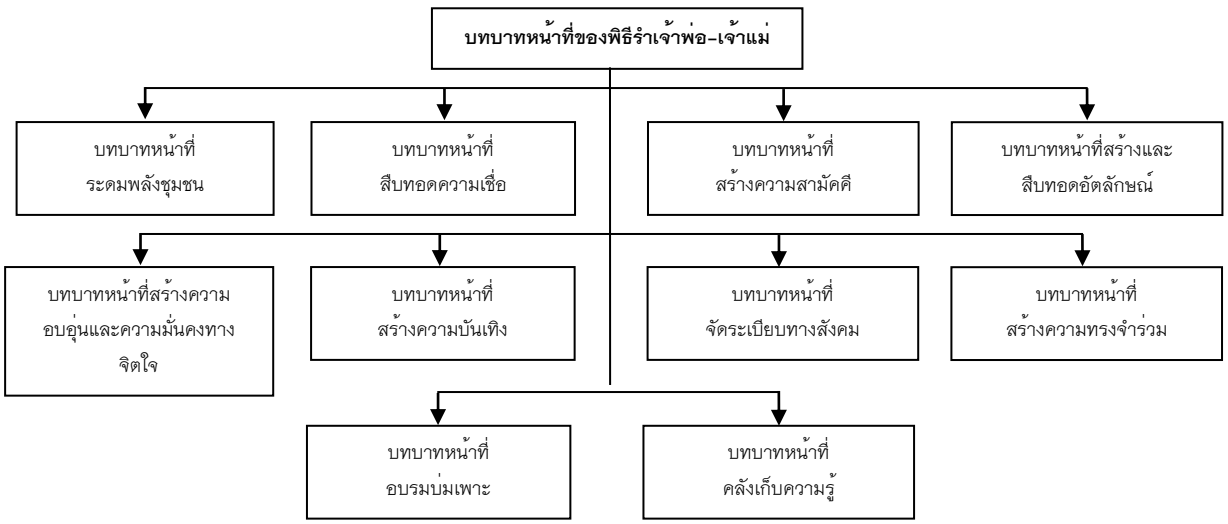
มอญพระประแดง ทำให้คนในชุมชนหรือคนที่เข้ามาร่วมในพิธีเกิดความรู้สึกผ่อนคลาย สนุกสนานรื่นเริงร่วมกันระหว่างผู้รำในพิธีกับผู้เข้าร่วมพิธี

7. บทบาทหน้าที่จัดระเบียบสังคม พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงมีบทบาทหน้าที่จัดระเบียบสังคม เนื่องจากในอดีต

8. บทบาทหน้าที่สร้างความทรงจำร่วม พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงนั้นช่วยสร้างความทรงจำร่วมกันในเรื่องของความเป็นมาของบรรพบุรุษชาวมอญพระประแดงที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์และตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ที่ชุมชนมอญพระประแดง ซึ่งในการอพยพเข้ามาในครั้งนั้นชาวมอญยังได้นำองค์เจ้าพ่อ–เจ้าแม่ ซึ่งเป็นผีที่ชาวมอญให้ความเคารพนับถือในแต่ละหมู่บ้านติดตัวเขามาด้วยเนื่องจากชาวมอญมีความเชื่อเรื่องผีเป็นเป็นอย่างมากโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษที่ชาวมอญเชื่อกันว่าสามารถให้คุณและให้โทษต่อการดำรงชีวิตของชาวมอญได้ ดังนั้นพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่จึงเป็นสื่อพื้นบ้านที่สำคัญต่อการหวงระลึกถึงความทรงจำที่ผ่านมาในอดีต

9. บทบาทหน้าที่อบรมบ่มเพาะ พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงนั้นช่วยอบรมบ่มเพาะให้ลูกหลานชาวมอญในเรื่องของความกตัญญูกตเวทีที่มีต่อบรรพบุรุษ ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่หรือแม้แต่ล่วงลับไปแล้ว เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวชาวมอญจะต้องกลับมารวมญาติกันเพื่อไม่ให้หลงลืมบรรพชนชาวมอญ และความเป็นมอญ และช่วยธำรงศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับการสืบทอดกันมาให้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง

10. บทบาทหน้าที่คลังเก็บความรู้ ความรู้ พิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงนั้นเปรียบเสมือนคลังเก็บองค์ความรู้ทางเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิต อาหาร ภาษา การแต่งกาย ดนตรี การละเล่น ตลอดจนศิลปะและวัฒนธรรมในแขนงต่าง ๆ ให้คงอยู่ หากพิธีกรรมดังกล่าวขาดการสืบทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมมอญก็จะสูญหายตามไปด้วย

แผนภาพที่ 1 บทบาทหน้าที่ของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดง

การศึกษาการถวิลหาอดีตของชาวมอญพระประแดงผ่านพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่สามารถสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมพิธี ผู้ร่วมพิธีที่ให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยนี้ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยมีอายุเฉลี่ยระหว่าง 51–60 ปี มีสถานภาพโสด นับถือศาสนาพุทธ มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ประกอบอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ/เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ผู้ร่วมพิธีส่วนใหญ่ปัจจุบันพักอาศัยอยู่ในชุมชนมอญพระประแดง

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นและพฤติกรรมของชาวมอญพระประแดง พบว่า ผู้ร่วมพิธีส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมพิธีรำเจ้าพ่อหลักเมืองมากที่สุด โดยผู้ร่วมพิธีทราบข่าวประชาสัมพันธ์จากญาติ/ครอบครัวและเดินทางเข้าร่วมทุกครั้ง สาเหตุที่ผู้ร่วมพิธีส่วนใหญ่ตัดสินใจมาเข้าร่วมพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่คือเป็นการเสริมความเป็นสิริมงคลและส่วนใหญ่เดินทางมาเข้าร่วมกับครอบครัว ปัจจัยที่ทำให้ผู้ร่วมพิธีส่วนใหญ่ตัดสินใจมาเข้าร่วมพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่คือรู้สึกภาคภูมิใจและต้องการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมและสิ่งที่ทำให้ผู้ร่วมพิธีส่วนใหญ่รู้สึกหวนระลึกถึงภาพบรรยากาศในอดีตมากที่สุดคือองค์เจ้าพ่อ–เจ้าแม่ ส่วนภาพตัวแทนหรือความทรงจำในอดีตเกี่ยวกับพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของผู้ร่วมพิธีส่วนใหญ่มากจากความทรงจำในวัยเด็ก และผู้เข้าร่วมพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ส่วนใหญ่เกิดความภาคภูมิใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมหลังจากที่ได้เข้าร่วมพิธี

สำหรับผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของชาวมอญพระประแดงที่มีต่อการถวิลหาอดีตผ่านพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ โดยผู้วิจัยได้แบ่งลำดับการนำเสนอผลการศึกษาในส่วนนี้ออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้ 1) ปัจจัยด้านอารมณ์และความรู้สึก 2) ปัจจัยด้านสถานที่และเวลา และ 3) ปัจจัยด้านสิ่งเร้า โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นการถวิลหาอดีตของชาวมอญพระประแดงผ่านพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ผู้ร่วมพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ส่วนใหญ่มีการถวิลหาอดีตของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.72

โดยปัจจัยที่ผู้ร่วมพิธีประเมินโดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือปัจจัยด้านสถานที่และเวลา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.27 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.66 รองลงมาคือปัจจัยด้านสิ่งเร้า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.75 และในส่วนของปัจจัยที่ผู้ร่วมพิธีประเมินโดยมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือปัจจัยด้านอารมณ์และความรู้สึก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.76 ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ต่อปัจจัยการถวิลหาอดีตของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ในภาพรวม

(n=385)

ปัจจัยการถวิลหาอดีตของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น	ลำดับที่
ปัจจัยด้านอารมณ์และความรู้สึก	4.03	0.76	มาก	3
ปัจจัยด้านสถานที่และเวลา	4.27	0.66	มาก	1
ปัจจัยด้านสิ่งเร้า	4.15	0.75	มาก	2

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของชาวมอญพระประแดงที่มีต่อการถวิลหาอดีตผ่านพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ในปัจจัยด้านอารมณ์และความรู้สึก พบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ส่วนใหญ่มีการถวิลหาอดีตของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ในปัจจัยด้านอารมณ์และความรู้สึกโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่ผู้ร่วมพิธีประเมินโดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงทำให้เกิดความรู้สึกสบายใจเป็นที่พึ่งหรือที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.37 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.46 และในส่วนของข้อที่ผู้ร่วมพิธีประเมินโดยมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงช่วยบรรเทาความรู้สึกที่ไม่พึงพอใจต่อสภาพสังคมในปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.68 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.90

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของชาวมอญพระประแดงที่มีต่อการถวิลหาอดีตผ่านพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ในปัจจัยด้านสถานที่และเวลา พบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ส่วนใหญ่มีการถวิลหาอดีตของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ในปัจจัยด้านสถานที่และเวลาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่ผู้ร่วมพิธีประเมินโดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงทำให้หวนระลึกถึงความสมัครสมานสามัคคี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.59 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.34 และในส่วนของข้อที่ผู้ร่วมพิธีประเมินโดยมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงทำให้หวนระลึกถึงความสนุกสนานและความบันเทิง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.91 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.08

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของชาวมอญพระประแดงที่มีต่อการถวิลหาอดีตผ่านพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ในปัจจัยด้านสิ่งเร้า พบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ส่วนใหญ่มีการถวิลหาอดีตของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ในปัจจัยด้านสิ่งเร้าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่ผู้ร่วมพิธีประเมินโดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือเพลงและดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงทำให้หวนระลึกถึงอดีต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.37 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.59 และในส่วนของข้อที่ผู้ร่วมพิธีประเมินโดยมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือการเล่นพื้นบ้านที่ปรากฏอยู่ในพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงทำให้หวนระลึกถึงอดีต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.88 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.96

อภิปรายผลการวิจัย

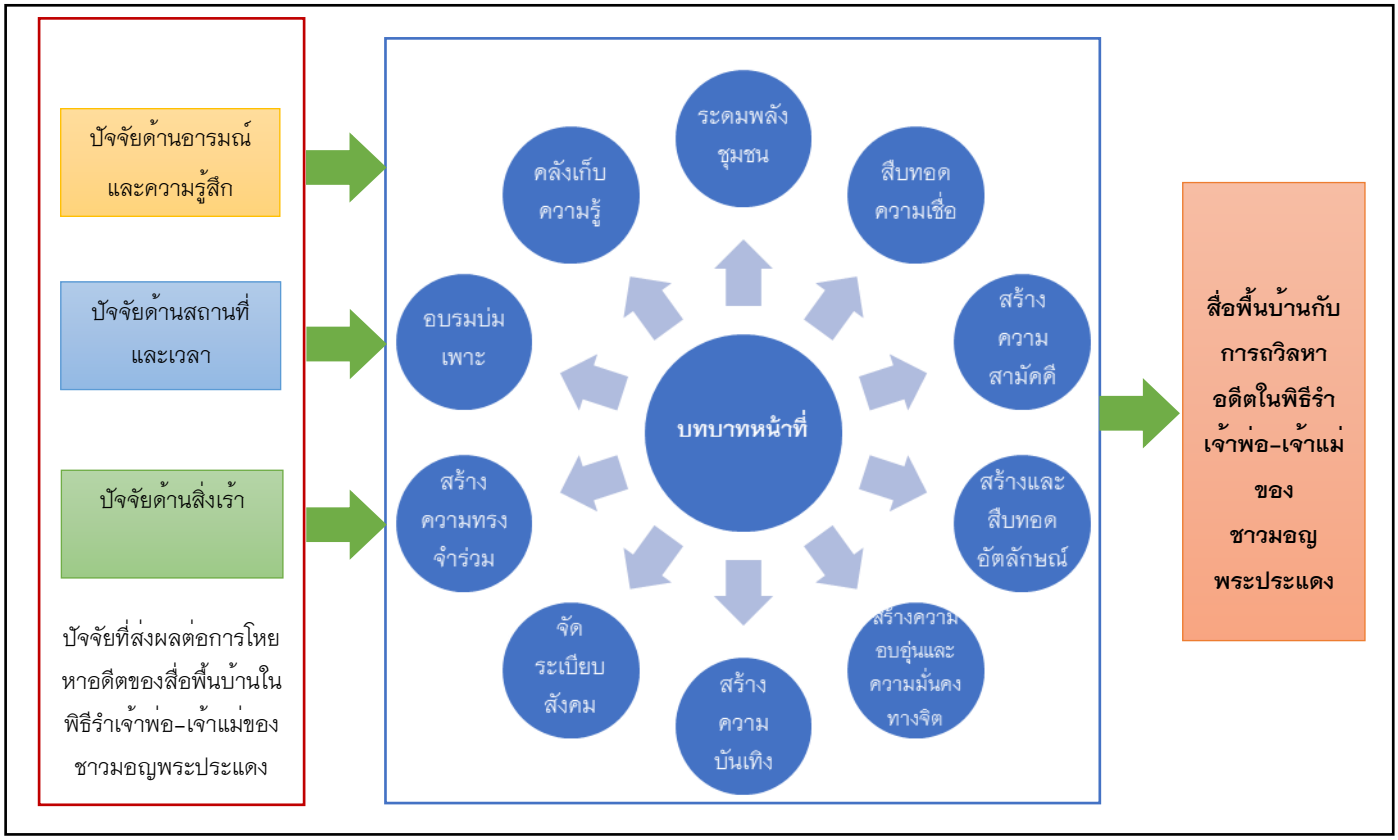
1. ประเด็นบทบาทและหน้าที่ของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดง พบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชุมชนมอญพระประแดงเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทสื่อพิธีกรรม โดยมีบทบาทหน้าที่ต่อบุคคล กลุ่มคน และชุมชน จำนวน 10 บทบาทหน้าที่ ได้แก่ บทบาทหน้าที่ระดมพลังชุมชน บทบาทหน้าที่สืบทอดความเชื่อ บทบาทหน้าที่สร้างความสามัคคี บทบาทหน้าที่สร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ บทบาทหน้าที่สร้างความอบอุ่นและความมั่นคงทางจิต บทบาทหน้าที่สร้างความบันเทิง บทบาทหน้าที่จัดระเบียบสังคม บทบาทหน้าที่สร้างความทรงจำร่วม บทบาทหน้าที่อบรมบ่มเพาะ และบทบาทหน้าที่คลังเก็บความรู้ ซึ่งสอดคล้องในบางประเด็นกับ (กาญจนา แก้วเทพ, สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ และทิพย์พธู กฤษสุนทร, 25541) ที่ได้เสนอไว้ กล่าวคือ บทบาทหน้าที่ของสื่อพิธีกรรมมีความหลากหลายและมีบทบาทหน้าที่ทั้งสิ้น 14 บทบาทหน้าที่ คือ บทบาทหน้าที่ระดมพลังชุมชน บทบาทหน้าที่สืบทอดความเชื่อ บทบาทหน้าที่ในการสร้างภราดรภาพ/เอกภาพ/ความสามัคคีเป็นปึกแผ่น บทบาทหน้าที่ในการสร้าง/พิธีการสืบทอดอัตลักษณ์/ตัวตน บทบาทหน้าที่ในการสร้างความอบอุ่น/ความมั่นคงทางจิตใจ บทบาทหน้าที่ให้ความบันเทิง บทบาทหน้าที่ในการจัดระเบียบสังคม บทบาทหน้าที่ปลอบขวัญ/คลายกังวล บทบาทหน้าที่ให้แนวทางในการดำเนินชีวิต บทบาทหน้าที่ในการเป็นยาสมานแผลชุมชน บทบาทหน้าที่ในการสร้างความทรงจำร่วม บทบาทหน้าที่การอบรมบ่มเพาะ บทบาทหน้าที่การแสดงความรู้สึกร่วมกันและบทบาทหน้าที่เป็นคลังเก็บความรู้

2. ประเด็นการถวิลหาอดีตของชาวมอญพระประแดงผ่านพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ พบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชุมชนมอญพระประแดงมีการถวิลหาอดีตผ่านมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการถวิลหาอดีต 3 ปัจจัยได้แก่ ปัจจัยด้านอารมณ์และความรู้สึกคือพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงทำให้เกิดความรู้สึกสบายใจเป็นที่พึ่งหรือที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ปัจจัยด้านสถานที่และเวลา คือพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงทำให้หวนระลึกถึงความสมัครสมานสามัคคี และปัจจัยด้านสิ่งเร้า คือเพลงและดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงทำให้หวนระลึกถึงอดีต เช่นเดียวกับงานวิจัยของ (เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์, 2556) ที่เสนอว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์โหยหาอดีตมี 3 ประการ คือ 1) ปัจจัยทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก ปรากฏการณ์โหยหาอดีตเป็นปรากฏการณ์ที่คนในสังคมแสดงอารมณ์หรือความรู้สึกในลักษณะ หวานขมขื่น ซึ่งจะเกิดขึ้นได้เมื่อคนในสังคมมีความปรารถนาหรือความต้องการที่จะกลับไปสู่อดีต ความปรารถนาหรือความต้องการดังกล่าวอาจเกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคลหรือในระดับกลุ่มคนภายในสังคมเดียวกันซึ่งมีประสบการณ์ในอดีตร่วมกันก็ได้ 2) ปัจจัยด้านสถานที่และเวลา การโหยหาอดีตเป็นความรู้สึกหรือประสบการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นจากสถานที่ที่เคยมีอยู่จริงหรือโลกของความคิดหรือจินตนาการและเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่แตกต่างกับเวลาปัจจุบัน โดยมีมุมมองเวลาในลักษณะเป็นแนวระนาบและมองว่าอนาคตเป็นสิ่งที่กำหนดไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงสามารถหยิบยกภาพหรือเรื่องราวในอดีตช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่งมารื้อฟื้นสร้างขึ้นใหม่ได้ และ

3) ปัจจัยด้านสิ่งเร้า การโหยหาอดีตเป็นปรากฏการณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งเร้าและกระตุ้นให้เกิดการโหยหาอดีตจากการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการรับรู้

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ ของชาวมอญพระประแดง ได้มีการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากความเชื่อเรื่องผีที่ชาวมอญให้ความเคารพและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ประกอบกับการถวิลหาอดีตของชาวมอญพระประแดง ซึ่งเกิดจากปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการคือ ปัจจัยด้านอารมณ์และความรู้ ปัจจัยด้านสถานที่และเวลา ปัจจัยด้านสิ่งเร้า อีกทั้งพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ ยังมีบทบาทหน้าที่สำคัญในฐานะที่เป็นสื่อพื้นบ้านจำนวน 10 บทบาทหน้าที่ คือ 1) บทบาทหน้าที่ระดมพลังชุมชน 2) บทบาทหน้าที่สืบทอดความเชื่อ 3) บทบาทหน้าที่สร้างความสามัคคี 4) บทบาทหน้าที่สร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ 5) บทบาทหน้าที่สร้างความอบอุ่นและความมั่นคงทางจิตใจ 6) บทบาทหน้าที่สร้างความบันเทิง 7) บทบาทหน้าที่จัดระเบียบสังคม 8) บทบาทหน้าที่สร้างความทรงจำ 9) บทบาทหน้าที่อบรมบ่มเพาะ และ 10) บทบาทหน้าที่คลังเก็บความรู้ ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดการถวิลหาอีตและบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านนับได้ว่าเป็นกลไกที่สำคัญต่อการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของพิธีรำเจ้าพ่อ–เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดง ให้คงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป ซึ่งสามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 การสงวนรักษาสื่อพื้นบ้านกับการถวิลหาอดีตในพิธีรำเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ ของชาวมอญพระประแดง

สรุป

พิธีรำเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทสื่อพิธีกรรมที่มีบทบาทหน้าที่ต่อบุคคล กลุ่มคน และชุมชน จำนวน 10 บทบาทหน้าที่ ได้แก่ ระดมพลังชุมชน สืบทอดความเชื่อ สร้างความสามัคคี สร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ สร้างความอบอุ่นและความมั่นคงทางจิต สร้างความบันเทิง จัดระเบียบสังคม สร้างความทรงจำร่วม อบรมบ่มเพาะ และคลังเก็บความรู้ นอกจากนี้ยังพบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ-เจ้าแม่มีการถวิลหาอดีตผ่านมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการถวิลหาอดีต 3 ปัจจัยได้แก่ 1) ปัจจัยด้านอารมณ์และความรู้สึก 2) ปัจจัยด้านสถานที่และเวลา และ 3) ปัจจัยด้านสิ่งเร้า

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยพบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงเป็นสื่อพื้นบ้านเชิงถวิลหาอดีตที่รวบรวมและจัดเก็บองค์ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมมอญพระประแดง ไว้ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้สืบทอด ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีบทบาทหน้าที่ในการสงวนรักษามรดก

ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมควรดำเนินการขึ้นทะเบียนพิธีรำเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติเพื่อเป็นการปกป้อง คุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวมอญให้คงอยู่สืบไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบว่าพิธีรำเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ของชาวมอญพระประแดงเป็นสื่อสื่อพื้นบ้านเชิงถวิลหาอดีต โดยมีบทบาทหน้าที่ทั้งสิ้น 10 บทบาทหน้าที่ ได้แก่ 1) บทบาทหน้าที่ระดมพลังชุมชน 2) บทบาทหน้าที่สืบทอดความเชื่อ 3) บทบาทหน้าที่สร้างความสามัคคี 4) บทบาทหน้าที่สร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ 5) บทบาทหน้าที่สร้างความอบอุ่นและความมั่นคงทางจิตใจ 6) บทบาทหน้าที่สร้างความบันเทิง 7) บทบาทหน้าที่จัดระเบียบสังคม 8) บทบาทหน้าที่สร้างความทรงจำ 9) บทบาทหน้าที่อบรมบ่มเพาะ และ 10) บทบาทหน้าที่คลังเก็บความรู้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการวิเคราะห์สื่อพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ เพื่อทำความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านที่มีบทบาทต่อบุคคล ชุมชนและสังคมนั้น ๆ สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการประเมินค่าบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านจากอดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อให้ทราบถึง หน้าที่สืบเนื่อง หน้าที่หายไป หน้าที่คลี่คลาย และหน้าที่เพิ่มใหม่

เอกสารอ้างอิง

เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์. (2556). ความคิดเห็นและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ต่อความจริงแท้ในการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงโหยหาอดีต: กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารดำรงวิชาการ, 12*(1), 109-135. สืบค้นจาก https://so01.tci-thaijo.org/index.php/damrong/article/view/21529/18575

กษิด์เดช เนื่องจำนงค์. (2558). *นครเขื่อนขันธ์พิพิธทัศนา สองศตวรรษวัดทรงธรรม ศูนย์กลางพุทธศาสนารามัญนิกายแห่งเมืองนครเขื่อนขันธ์ ที่ระลึกในวาระครบรอบ 200 ปี แห่งการสถาปนาพระอาราม.* (น. 11-35). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

กาญจนา แก้วเทพ. (2550). *สื่อสารมวลชนเบื้องต้น สื่อสารมวลชน วัฒนธรรม และสังคม* .กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา แก้วเทพ, สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ และ ทิพย์พธู กฤษสุนทร. (2554). *สื่อพื้นบ้านในสายตานิเทศศาสตร์.* กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

กาญจนา แก้วเทพ. (2557). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

ทิพย์พธู กฤษสุนทร. (2553). การวิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน : ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารนิเทศศาสตร์, 28*(1), 19-35. สืบค้นจาก https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jcomm/article/view/86358/68530

ภูริณัฐ พฤกษ์เนรมิตร. (2554). โหยหาอดีต : การศึกษาวิธีวิทยาในผลงานวิชาการของไทย (พ.ศ. 2546 – 2563). *วารสารปาริชาต, 34*(3), 1–16. สืบค้นจาก https://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/article/view/241272/172179

สุภรณ์ โอเจริญ. (2541). *มอญในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.